

JAN HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC A VÝTVARNÁ KULTURA BENÁTEK 15. STOLETÍ

JAN CHLÍBEC (Ústav dějin umění AV ČR, v.v.i.)

Důležitou sondou pro poznání pohledu Čechů 15.–16. století na dobové italské výtvarné umění je též cestopisná literatura. K zajímavým textům jagellonského období z této literární sféry patří popis putování k Svatému hrobu od Jana Hasištejnského z Lobkovic (1450–1517), Bohuslavova staršího bratra, který je uskutečnil v roce 1493. I když Jan popsal jen krátký segment italského území – Benátky, tradiční výchozí bod pro záalpské poutníky na cestě do Svaté země, je jeho text instruktivní z toho důvodu, že vypovídá, co byl schopen vnímat a co ještě ne, čemu věnoval detailní pozornost a co pominul jen jednou větou. V jednom případě je Lobkovicův záznam mimořádně cenný: pomáhá přesně rekonstruovat rozsáhlou sochařskou skupinu – Oplakávání Guida Mazzonih, která se dochovala jen fragmentárně, a umožňuje ji tak pevně začlenit do autorovy tvorby.¹ Lobkovicovy zmínky o uměleckých dílech však netvoří nějaký kompaktní celek, ale jsou střípkovitě rozesety (většinou v minimalistickém podání) po celém jeho textu.

Jan strávil většinu svého života na svém sídle v Kadaní, kde také vybudoval klášter františkánů-observantů a kláš-

Kadaň, klášter řádu františkánů-observantů. Foto: Lukáš Gavenda.

terní kostel Čtrnácti sv. pomocníků, který si zvolil za místo svého pohřbu.

Z Kadaně též vyjel 15. dubna 1493 na svou poutní cestu. Čas, který strávil v Benátkách od 5.–30. května, nebyl jeho prvním italským pobytem. Jeho diplomatických schopností i vysoké úrovně vzdělání totiž využíval král Vladislav Jagellonský, např. když jej poslal v roce 1487 na diplomatickou misi do Itálie, jejíž součástí byla audience u papeže Innocence VIII. v Římě. Zde měl také možnost seznámit se zevrubněji s italskou kulturou.

Jeho zápisky z cesty v roce 1493 je nutné sledovat s kritickým přístupem. Jan si vedl přesný deník, který se nezachoval, a na jeho podkladě napsal roku 1505 s dvanáctiletým odstupem svůj cestopis. Text je zachován ovšem až v pozdější rukopisné kopii z roku 1515, uložené v NK ČR. V některých popisech je řada nepřesností a nesprávných údajů daných mimo jiné časovým odstupem mezi deníkovými postřehy a závěrečnou formou cestopisu.²

I když hlavní účel Hasištejnovy cesty byla návštěva svatých míst v Palestině, přesto při popisu památek patří pasáž věnovaná Benátkám k těm podrobnějším. V pozdním středověku byly cesty poutníků do Svaté země podrobně organizovány a měly určitou „turistickou infrastrukturu“. Dvakrát ročně vyjížděly z Benátek lodě s poutníky ke Svaté zemi s hlavními zastávkami na ostrovech Korfu, Krétě a Kypru (někdy též na Kandii a Rhodu); po přistání v městě Jaffa pokračovali putující do Jeruzaléma za doprovodu mameluků. Provádění po biblických pamětihodnostech Jeruzaléma a okolí pak zajišťovali za určitý poplatek jeruzalémští bosáci. U zvláště významných míst poskytovali výklad v několika jazycích. Komparace Lobkovicova jeruzalémského itineráře se zápisky jeho poutnického předchůdce utrakvistického faráře Martina Křivoústého, který navštívil město pravděpodobně roku 1475, pak dokládá, že bosáci oba poutníky prováděli po týchž jeruzalémských místech i ve stejném pořadí – pouze s drobnými odchylkami.³ Lobkovic však na své cestě navštívil také místa, kam se běžný poutník nedostal, a to díky svému společenskému

¹ K Mazzonih skupině Oplakávání naposledy podrobně Jan Chlíbaec, A description of Guido Mazzoni's Lamentation in Venice by a Bohemian traveller in 1493. *The Burlington Magazine*, vol. CXLIV, No. 1186, January 2002, s. 19–21.

² Kritické vydání Lobkovicova textu viz Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k Svatému hrobu (ed. Ferdinand Strejček). Praha 1902.

³ Zápisky Martina Křivoústého s komentářem vydal Jaroslav Kolár, *České znění Cesty do Jeruzaléma Martina Křivoústého*. Strahovská knihovna 18–19. 1983–1984, s. 67–95

postavení i finančním možnostem. Obě tyto výhody mu umožnily, že se mohl na počátku své cesty na více než tři neděle intenzivně vrhnout do víru benátského společenského života a obeznámit se i s hlavními památkami města, jímž byl zcela okouzlen. (Zde je třeba připomenout, že Jan navštívil Benátky už v roce 1487 na své diplomatické cestě do Říma.) Lobkovice a jeho společníky přijal benátský dóže Agostino Barbarigo a provedl je stavbou Palazzo Ducale; Jan se také setkal se saským kurfiřtem Friedrichem der Weise, jenž cestoval do Jeruzaléma na druhé poutnické lodi, v jeho dočasné rezidenci, byl přítomen slavnostnímu uvítání mantovské vévodkyně Isabelly d'Este, ferrarské Leonory Aragonské a milánské vévodkyně Beatrice d'Este, prošel mnoho městských kostelů a klášterů. Jednoho dne si též vyšel na nákupy luxusního zboží s bavorským vévodou Kryštofem z rodu Wittelsbachů, který jel na druhé lodi též do Svaté země, během cesty v srpnu 1493 zemřel a byl pohřben na ostrově Rhodos. Neopomněl též připomenout, že při plavbě kolem Murana, kam jel obdivovat sklářské artefakty, zahlédl královnu kyperskou, Benátčanku Caterinu Cornaro, jak se dívá z okna. Když líčí do nejmenších podrobností různé místní slavnosti a ceremoniály, jako zasubování moře s dóžetem a jeho setkání s vévodkyněmi, krásu benátských žen nakupujících v místních krámcích šperky a vůbec živou atmosféru města, čtenáři se rázem vybaví scény benátského života z obrazů Belliniů nebo Vittora Carpaccia.

Pokud jde o návštěvu benátských kostelů a klášterů, Lobkovic se zaměřuje především na relikvie, které pečlivě vyjmenovává; v daleko menší míře pak registruje umělecké vybavení chrámů samotných nebo jejich architektonickou podobu. K pravosti relikvií si však zachovává kritický odstup – tak tomu bylo v případě dvou ostatků sv. Prokopa, které mu ukázali mniši kláštera sv. Mikuláše⁴. Později praví při zmínce o „rouše“ sv. Veroniky, z nichž jednu kdysi sám viděl, jak píše, v Římě, druhou pak na Karlštejně: „*Pán Buoh najlépe vie, která pravá.*“⁵

Lobkovicovy charakteristiky uměleckých děl, která v Benátkách viděl, jsou obvykle velmi úspěšné, nepřesahují většinou několik vět. Jeho slovník je při obecném hodnocení výtvarných prací včetně architektury stereotypní: Jan užívá v naprosté většině termínu „čistý“ ve smyslu „hezký“, výjimečně pak výraz „mistrně udělaný, přemistrné dílo“ (to v souvislosti se skupinou Oplakávání Guida Mazzoniho, jak o tom ještě bude zmínka). Termín „krásná“, se objevuje v rámci jeho benátského pobytu jen při popisu figury a tváře vévodkyně Isabelly d'Este a krásných Benátčanek nakupujících šperky nebo chystajících se přivítat vévodkyni.

Umění v Benátkách vidí prakticky ještě gotickými očima a oceňuje díla, která se záalpským uměním nějakým způsobem konvenují. Je to zvláště patrné v jeho pohledu na benátskou architekturu. Zcela pomíjí renesanční skvosty, které už byly v té době postaveny nebo se nacházely ve fázi dostavby – vůbec nezmiňuje např. kostel Santa Maria dei Miracoli (vybudovaný v letech 1481–1489 Pietrem Lombardim), a když navštívil klášterní kostel San Zaccaria

Benátky, Santa Maria dei Miracoli. Foto: Jan Chlábec.

(od roku 1458 jej stavěl Antonio Gambello a od roku 1481 Mauro Codussi), zmínil pouze zde uložené tělo sv. Zachariáše a údaj, že zde žije 100 jeptišek. V interiéru bosáckého klášterního kostela San Giobbe zaznamenal také pouze tělo evangelisty Lukáše, zázračnou mariánskou sochu a krásu klášterní zahrady; zcela bez povšimnutí pak nechává glazovanou klenbu jedné z kaplí z florentské dílny della Robbia z doby kolem 1475.

Benátky, San Marco. Foto: Jan Chlábec.

⁴ Jana Hasištejnského z Lobkovic (l.c.), s. 17: „*A kterak sú se tam dostali z Čech tak daleko a sú-li praví, to Pán Buoh věž!*“

⁵ Jana Hasištejnského z Lobkovic (l.c.), s. 64–65.

Lobkovicův zájem je zaměřen spíše na gotické stavby, z církevních výslovně obdivuje, což je vzhledem k jeho donacím kadaňskému klášteřu logické, stavby františkánského řádu – Santa Maria Gloriosa dei Frari a San Francesco della Vigna. K hlavnímu chrámu města, bazilice San Marco, má pouze připomínku, že jeho interiér je „dostí pěkně udělán, ale po starodávnu jest tmavý“.⁶ V souvislosti s bazilikou Lobkoviců kupodivu zcela pomíjí helénistické bronzové koně, kteří kdysi zdobili hippodrom v Konstantinopoli a po 4. křížové výpravě v roce 1204 byli dovezeni do Benátek a umístěni na průčelí chrámu. Ty obdivoval jak Lobkovicův předchůdce v Benátkách Šašek z Bírčkova, tak v 16. století Kryštof Harant.

Pohled do minulosti se projevuje též v Lobkovicových charakteristikách profánní architektury. Kromě obecného obdivu pro městskou architekturu, jenž vyjadřuje jen jednoduchými slovy, že jsou tu „domy velicí a čistě ustavení“, věnuje detailnější pozornost pouze Dóžecímu paláci a zvláště hodnotí jeho architektonickou kamenickou výzdobu, ovšem též v obecné rovině, bez popisu sochařských motivů, s oceněním řemeslného provedení a materiálu. S nelíbeným obdivem hodnotí též palác, zvláště jeho

Benátky, Santa Maria Gloriosa dei Frari. Foto: Jan Chlíbec.

čistě obrazy a zvířata a lečjakés potvory, dosti toho, by to zlatník dělal; tak přemisterně dielo jest.“⁷ S tímž přístupem a se zdůrazněným obdivem k umění imitujícímu přírodu se zmiňuje o ztvárnění chórových lavic v chrámu Santa Maria Gloriosa dei Frari: „A jest dielo náramně čistě, štukverkem zdělané. A v tom štukverkoví zdělané loutny, harfy, ptáky v klecech a sic lečjakés jiné věci. A to všecko hladko a čistě osazováno a spojeno a každá věc svú barvu má a podobenstvie. A každý ten pták svého peřie barvu a podobenstvie má, co by živý byl. A žádného téměř spojenie neznati, než jako by jedno dřevo bylo.“⁸ V této pasáži se jedná o očividný Lobkovicův omyl, který nabádá k určité ostrážitosti

Benátky, Dóžecí palác. Foto: Jan Chlíbec

luxusní interiér, do něhož jej pozval Friedrich der Weise, kurfiřt saský, a který nechal pro kurfiřtův dočasný pobyt připravit dóže. Tuto lokalitu se mi zatím nepodařilo identifikovat.

Více poznatků lze získat z Lobkovicových pasáží registrujících benátská sochařská díla a práce uměleckého řemesla. V souhrnu zaznamenávají sochařské práce ve třech lokalitách – v paláci saského kurfiřta, ve františkánském kostele Frari a v kostele San Antonio di Castello. Evidentně jej zaujala groteska, typická pro benátskou ornamentiku 15. a 16. století. V dekoraci interiéru kurfiřtova paláce si nejjednodušší všimá výzdoby terakotových krbů, opět s oceněním řemeslného zpracování díla, které charakterizuje slovy: „A v každé komoře komín čistě udělaný, že každý, ktož toho neví, že by se domnieval, že sú z bílého mramoru dělani,

Benátky, Santa Maria Gloriosa dei Frari – detail chórových lavic. Foto: archiv autora.

⁶ Jana Hasištejnského z Lobkovic (l.c.), s. 16.

⁷ Jana Hasištejnského z Lobkovic (l.c.), s. 12.

⁸ Jana Hasištejnského z Lobkovic (l.c.), s. 13.

při studování jeho textu. Třířadové chórové lavice, nesoucí datum 1468 a signaturu Marca Cozziho, jsou prací Marca Cozziho z Vicenzy (základní koncepce, intarzie, řezbářské práce kromě reliéfů), štrasburského ateliéru, který vytvořil čtyřicet pět reliéfů, a anonymního italského řezbáře, jenž je autorem pěti reliéfů.⁹ Lavice jsou ohraničeny kamennou přepážkou z roku 1475, zdobenou kamennými reliéfy biblických postav. Výzdoba lavic kombinuje reliéfní řezby s figurami Krista, P. Marie, anděla, novozákonních postav a světců a světic s intarziemi. Jsou monochromní a výtvarné motivy, o nichž píše Lobkovic, se zde vůbec nevyskytují. Hasištejnovu chaotickou charakteristiku, ještě zvýrazněnou zcela nepřípadným užitím termínu „štukverk“ ve spojitosti práce s dřevem, lze snad vysvětlit kontaminací s Lobkovicovým zážitkem z jiného benátského kostela i delším časovým odstupem mezi uskutečněnou cestou a jejím literárním zpracováním. Obdobné groteskové motivy, o nichž Lobkovic v souvislosti s lavicemi píše, lze sledovat v benátském umění té doby v hojně míře, např. ve výzdobě kostela Santa Maria dei Miracoli nebo fasádě San Zaccaria.

Benátky, Santa Maria dei Miracoli – detail grotesky. Foto: Jan Chlíbec.

Z dalších sochařských děl, jež byla v interiéru kostela Frari instalována, Jan krátce, ale s obdivem popisuje náhrobní skulpturu (jíž logicky přikládal velký význam, jak je vidět z jeho kadaňského pomníku a tumby): „A v téměř klášteře jest mnoho čistých hrobuov čistého tesanie z kamene. A druzí sú čistě pozlacení. A v některých v týchž

Benátky, Santa Maria Gloriosa dei Frari – Náhrobek Paola Savelliho. Foto: Jan Chlíbec.

hrobijech leží kněžata benátská a v některých páni centulánové.“¹⁰ V této souvislosti se objevuje další Lobkovicův omyl. Jan zde totiž zmiňuje, avšak bez popisu, hrob kondotiéra Gattamelaty (jehož jméno komolí na „Gattamuje“). Gattamelata má však svůj figurální náhrobek v kostele Sant'Antonio v Padově. Je možné, že jej Lobkovic zaměnil za tumbu s jezdeckou sochou zde pohřbeného kondotiéra Paola Savelliho († 1405), který je typově blízký Donatellovu jezdeckému pomníku umístěnému před kostelem Sant'Antonio v Padově. Tu Lobkovic ostatně též navštívil.

Mezi strohými zápisky i spleť poněkud zmatečných informací se však objevuje pasáž, která svým detailním popisem umožňuje rekonstruovat původní podobu sousoší Oplakávání od Guida Mazzoniho. Fragments (tzn. torza figur Krista, sv. Jana Evangelisty, Maří Magdalény a sv. ženy) této původně osmičlenné skupiny jsou dnes insta-

Guido Mazzoni, fragmenty Oplakávání. Padova, Museo Civico. Foto: archiv autora.

⁹ Při autorství benátských chórových lavic se přidružují minuciózní analýzy Rolanda Rechta, *Nicolas de Leyde et la sculpture à Strasbourg – 1460–1525*. Strasbourg 1987, s. 187–191, 351–353. Pokud jde o štrasburský ateliér, jehož tvorba nesouvisí s gerhaertovským stylem, Recht zde vyděluje na základě typiky tváří dvě skupiny reliéfů. Ponechává otevřenou otázku, zda reliéfy byly vytvořeny ve Štrasburku a poslány do Benátek, nebo zda je štrasburští řezbáři zhotovili přímo v Benátkách.

¹⁰ Jana Hasištejnského z Lobkovic (l.c.), s. 13.

lovány v Museo Civico v Padově; je to zároveň umělecké dílo, jemuž Lobkovic věnoval ve svém cestopisu největší pozornost, i když neudává autorovo jméno.¹¹

Mazzoniho veristická polychromovaná práce, vytvořená mezi lety 1485–1489, byla původně umístěna v klášterním kostele San Antonio di Castello, pohřebním místě mnoha předních benátských osobností (včetně dóžete Antonia Grimaldiho), který byl zbourán na počátku 19. století.

Lobkovic byl zcela uchvácen naturalistickým pojetím skupiny: podrobně si všímá všech realistických detailů jednotlivých postav, barev i gest figur, dokonalé imitace jejich oděvů i nástrojů a také oceňuje výrazovou hodnotu Mazzoniho díla – jeho emocionální náboj. Přesnost a autenticitu

Guido Mazzoni, fragment z Oplakávání. Padova, Museo Civico. Foto: archiv autora.

Lobkovicovy zprávy dosvědčuje poslední věta jeho popisu, která uvádí, že sochaři byla vyplacena suma 600 dukátů – tato částka zcela souhlasí se sochařovým smluvně kodifikovaným honorářem podle revidovaného textu smlouvy z roku 1489.

Dodnes se dochovaly čtyři Mazzoniho osmičlenné skupiny Oplakávání (v Bussetu, Ferrare, Modeně a v Neapoli). Z Hasištejnského popisu je zřejmé, že benátské dílo je nejbližší skupině modenské a neapolské (spojuje je např. motiv omdlévající Panny Marie). Benátský soubor byl však nejexpresivnější: podle Hasištejnského zprávy podkládá P. Maria pravou dlaní Kristovu hlavu, což se v jiných Mazzoniho skupinách nevyskytuje (těžko čitelný fragment na polštáři vedle Kristovy hlavy je pravděpodobně část Mariiny dlaně).

Lobkovicův obdiv k Mazzoniho mnohobarevným naturalistickým postavám zřejmě souvisí se severskou, pozdně gotickou zálibou v těchto kvalitách. V Kadani byl Lobkovic jistě obklopen mnohými uměleckými díly, která souzněla s expresivitou Mazzoniho umění, i když nikoliv v poloze formální. Snad byl jeho obdiv k Mazzoniho Oplakávání podnícen i tím, že v pozdně gotických Čechách bylo toto téma zejména v sochařství velmi frekventované.

Janův detailní popis je v podstatě jediným archivním dokumentem vůbec, který umožňuje podrobné rekonstruování původní podoby Mazzoniho benátské skupiny (kromě zmíněného textu smlouvy z roku 1489, který však nenastihuje podobu sousoší, byly do nynějška známy jen čtyři letmé zmínky, ve vztahu k rekonstrukci díla nepodstatné – roku 1515 se k němu vyjadřuje benátský velvyslanec v Londýně Pietro Pasquaglio, ve dvacátých letech 16. století Marcantonio Michiel, roku 1543 Tommassino Lancillotti a roku 1581 Francesco Sansovino).¹²

Hasištejnského pasáž o Mazzoniho skupině rovněž naznačuje, že toto dílo bylo zřejmě jednou z městských uměleckých pozoruhodností, a proto bylo doporučováno ke zhlédnutí vzdělanějším návštěvníkům Benátek. To ostatně dosvědčuje i okolnost, že Mazzoniho dílo zařadil do svého průvodce po benátských památkách Venetia citta nobilissima et singolare, vydaném roku 1581 již zmíněný Francesco Sansovino, byť mu věnoval pouze jednu větu.¹³ Pro tento předpoklad je však důležitá zejména zmínka v pozdějším cestopisu do Země svaté kurfiřta a rýnského falckraběte Alexandra z rodu Wittelsbachů z let 1495 – 1496, která byla pro Mazzoniho tvorbu dosud nevyužitá. Poutníci shlédli též uvedenou skupinu popsanou slovy: „*Je tam také vyhotovena figura, jak Kristus leží v hrobě a u něho stojí P. Maria, sv. Jan, sv. Maří Magdaléna, Nikodém a další; jsou vytesány z kamene (sic !), velmi půvabně, jakoby byly živý.*“¹⁴ Tentýž cestopisec, v jiných pasážích věnovaných uměleckým

¹¹ Jana Hasištejnského z Lobkovic (l.c.), s. 6–7.

¹² Petro Pasquaglio popisuje v dopise benátskému senátu náhrobek Karla VIII. v Saint Denis a uvádí: „Videssimo la sepultura de Carlo Octavo con la imagine sua dal natural fatta per quel istesso maestro che fece quelle figure in S. Antonio a Venetia.“ (Citováno in A. Baschet, La diplomatie venitienne. Paris 1862, s. 376, n. 1); Michiel zmiňuje skupinu Oplakávání v Cremoně a píše: „La Pietà de terra cotta, simile a quella de S. Antonio de Venezia, fu de man del Paganino, ovver Turriano.“ (Publikováno in M. Michiel, Notizie d'opere di disegno nella prima metà del secolo XVI esistenti ... /ed. J. Morelli/. Bologna 1884, s. 90); Lancillotti píše ve svých poznámkách o Mazzonim mimo jiné: „... in Ferrara, nella chiesa fè un bello sepolcro, si come fece in Venetia bellissime figure che paiono vive.“ (Citováno in A. Venturi, Fonte dimenticata di storia artistica. L'Arte XXV, 1922, s. 27); Sansovinova zmínka viz pozn. 13. Uvedené zprávy zahrnul do své knihy Timothy Verdon, The Art of Guido Mazzoni. New York – London 1978, autor dosud jediné monografie, která o Mazzonim existuje. Verdon však neznal ani text Jana Hasištejnského, ani cestopis o pouti falckraběte Alexandra z let 1495–1496 (viz dále).

¹³ Francesco Sansovino, Venetia citta nobilissima et singolare. Venetia 1581, f. 9a: „La pietà con le Marie poste nella graticola dalla sinistra fu opera di Guido da Modona Pittore, hauuto in gran pregio da Alfonso Re di Napoli.“

¹⁴ Beschreibung der Meerfahrt zum heiligen Grab ... Alexanders Pfalzgraffen bey Rhein auch dess wolgeborenen Herrn, Herrn Johann Ludwigs, Graffen zu Nassau, welche sie im Jahr 1495 angefangen und verbracht im Jahr 1496, in: Bewehrtes Reissbuch dess Heiligen Lands oder Eine gründliche Beschreibung aller Meer- und Bilgerfahrten zum heiligen Lande ... Nürnberg 1659, s. 60: „Item ist auch daselbst ein Figur gemacht wie unser Herr Gott im Grab gelegen hett unnd dabey stehet unser liebe Fraw, S. Johann, S. Maria Magdalena, Nicodemus und andere, auss Stein (sic !) gehauwen, gar köstlich, als ob sie lebten.“

památkám mnohem důkladnější nežli Jan Hasištejnský, např. věnoval, podobně jako Lobkovic, pozornost chórovým lavicím ve Frari. Ostatně většina míst, která falckrabě se svým doprovodem v Benátkách navštívil, se kryje s lokalitami, které shlédl též Jan Hasištejnský. Poutníci cestující do Svaté země měli tedy i pro Benátky obdobný „turistický itinerář“. Oproti Lobkovicovi mohl německý cestopisec již někdy na pomezí dubna a května 1495 vidět vztyčený Verrocchiův jezdecký bronzový pozlacený pomník kondotiéra Colleoniho a ocenit v něm jak stránku technologickou, tak výtvarnou. Jedná se vůbec o jeden z prvních popisů tohoto renesančního monumentu.¹⁵ Naposledy Dario A. Covi uvádí na základě archivního dokumentu, že Colleoniho jezdecká socha stála na svém místě 19. listopadu 1495 a 21. března následujícího roku pak byla odhalena. Dosud nevytěžený

Andrea Verrocchio, Pomník Bartolomea Colleoniho. Foto: Jan Chlíbec.

cestopisný údaj je cenný z toho důvodu, že její umístění posunuje ještě do ranější doby.¹⁶

Benátské malířství té doby Lobkovic zcela pomíjí, ačkoliv v řadě lokalit, které navštívil, byly instalovány významné obrazy Belliniů, Vivariniů a dalších mistrů.

Otázkou je, zda se Lobkovicův benátský pobyt, jeho vizuální prožitky nějakým způsobem promítly do výtvarného umění, které jej v Čechách obklopovalo. Podle dochovaných děl se mi zdá, že téměř nikoliv. Výjimkou snad může být jeho sochařský figurální portrét z roku 1516 v klášterním kostele Čtrnácti sv. pomocníků v Kadani. Naturalistické

Jan Hasištejnský z Lobkovic. Kadaň, klášterní kostel Čtrnácti sv. pomocníků. Foto: Jan Chlíbec.

zpracování Lobkovicovy vážné, vrásčité, nepůvabné tváře činí z jeho podobizny první individuální portrét českého pozdně gotického sepulchrálního sochařství, který se už vymaňuje z obvyklých dobových konvenčních formulí. Zdá se, že dávné vzpomínky na Mazzoniho skupinu, která, stejně jako ostatní jeho terakotová sousoší, obsahovala kryptoportréty donátorů (vytvářených pomocí odlitků živých tváří), mohly inspirovat realistické pojetí jeho sochařské podoby. (Sám Lobkovic charakterizuje postavy skupiny benátského Oplakávání slovy „jako by živý byly“.) Svou inspirující roli zde mohly též sehrát benátské portrétní náhrobní skulptury, které shlédl v benátských chrámech.

Text je součástí práce na grantovém úkolu Díla italských sochařů působících v českých zemích v období renesance (GA ČR, reg.č. 408/05/2179).

¹⁵ Beschreibung (l.c.), s. 61: „Auff dem platzvor derselbigen Kirchen ist ein köstlich Arch, von weiss Marmelstein gemacht, subtil und meisterlich geschnitten, darauff stehet ein gross Pferd, und darauff sitzein gewapneter Reuter, in einem gantz vergüldten Harnisch, und ist fast wol und meisterlich gegossen., Der Mann aber ist ein Hauptmann bey den Venedigern gewest, und hat geheissen Bartholomeus Cullian, der den Venedigern wol gedienet, unnd solches an seinem ende begeret hat. Derwegen ihm zu ehren und ewiger gedächtnuss seines treuwen dienstes, haben sie wollen ein gross Ross mit einem Bilde eines gewapneten Manns, von gegossenem Ertz auff die statt setzen, welches dann meine G. Herrn haben gesehn, hübsch gemacht unnd ubergross.“

¹⁶ Dario A. Covi, Andrea del Verrocchio – Life and Work. Firenze 2005, s. 156. Na s. 348 uvádí zmíněný dokument: MCCCLXXXV, die XVIII Novembris / Infrascripti domini Consiliarij, volentes quod Campus Joannis et Pauli, ubi posita est statua quondam Illustris domini Bartholamei de Collionibus Capitanei generalis super equo eneo, lapidibus sternatur pro honestando ex omni parte opere predicto, terminarunt et deliberarunt quod provisores Comunis debeant et teneantur quanto fieri poterit celerius sterni facere campum ipsum opus certe laude dignum, et Ill.mo Dominio honorificum ut antequam alius campus sive strata sternatur. Consiliarij Ser Marinus Leonus, Ser Lucas Genus, Ser Melchior Trivisanus, Ser Andreas Gabriel.

Summary

Jan Hasištejnský of Lobkowitz and Venetian Art of the 15th Century

Jan Chlábec

Travelogues are an important source of information for the understanding of the 15th and 16th century Czechs and their opinion on contemporary Italian art. Among them there is an interesting description of the 1493 pilgrimage to the Holy Sepulchre by Jan Hasištejnský of Lobkowitz (1450–1517), brother of the poet Bohuslav. Of the Italian region, John described only Venice, the traditional starting point for trans-Alpine pilgrims to the Holy Land. Jan Hasištejnský of Lobkowitz looked at Venetian art through Gothic eyes. He appreciated art that related to the trans-Alpine paradigms. He focused on gothic architecture and completely ignored the Renaissance treasures that had been already completed, or were close to completion. Likewise, he ignored Venetian contemporary paintings, although the prominent works of Bellinis, Vivarinis and other masters were exhibited in several places that he visited. One of his records is of extraordinary significance: it helps in exact reconstruction of Guido Mazzoni's Lamentation, of which only fragments survive. We may compare his descriptions with the 1495–1496 travelogues from a pilgrimage of Alexander of Wittelsbach. Most places visited by Alexander are identical with those visited by Jan Hasištejnský. The pilgrims must have had a similar "tourist's itinerary" for both Venice and the Holy Land. However, Alexander could already see Verrocchio's gilded bronze monument of Bartolomeo Colleoni at some time between April and May 1495 and admire both the technical and artistic qualities of that Renaissance treasure. It is one of the first descriptions of this equestrian statue.

We may wonder whether Hasištejnský's Venetian sojourn and artistic pleasures carried over into the art that surrounded him in Bohemia. From what information is extant, the answer is probably in the negative. An exception may be his portrait in the Church of the Fourteen Holy Assistants in Kadaň. The naturalistic rendition of his wrinkled, unattractive face is the first Czech late Gothic sculptural portrait emancipated from previous obligations. That realistic conception may have been a reminiscence of Mazzoni's group and its crypto-portraits made from molds of faces of living donators, or of sepulchral sculptures in Venetian churches.

Translated by Z. F. Daneš